

ישראל וזכויות האדם על-פי האו"ם: לבחינתו של מוסר כפול

אן בייפסקי

מבוא

מערכת זו משמשת כלי בידי מי שמעוניין להציג את ישראל כאב-טיפוס למפרי זכויות האדם בעולם של ימינו. זו קרקע הגידול לאנטישמיות, זהו מפלטם של חסידי הרלטיביזם המוסרי. בקיצור, זוהי שערורייה.

מגילת האומות המאוחדות קובעת כי כל האומות שוות, כגדולות וכקטנות, אך אין מקרה שבו העיקרון הזה מופר יותר מאשר במקרה של ישראל, ואין מקום שבו אי-הצדק הזה זדוני ומרושע יותר מאשר במערכת זכויות האדם של האו"ם. טיפול סביר וצודק בטענות הרבות בדבר זכויות האדם בכל רחבי העולם חייב להיות אחד מסימני ההיכר של פעילות האו"ם, ואין זה כך. במקום זאת, אויביה של ישראל מנצלים את סוגיית זכויות האדם כנשק רטורי כאוות-נפשם, והאו"ם מספק להם את הבימה לניהול המערכה שלהם. האמצעים והאסטרטגיה לא השתנו כלל גם אחרי חתימת הצהרת העקרונות באוסלו.

מבחינתם של שוחרי זכויות האדם, שוחרי טוב, בכל העולם, האו"ם הוא מקור תקווה, מקום שאליו הם יכולים לתעל את מאמציהם ואמצעי לביטוי עניינם. עצם נוכחותם מעניקה לגופים השונים העוסקות בזכויות האדם באו"ם הילה של לגיטימיות ותחושה של עצמה. אלא שהסביבה הזאת מטעה הן את המשקיפים מהצד והן את הגורמים הפוליטיים הנוטלים בה חלק. אם נתבונן מבעד למאות ההחלטות ולאפיי גיליונות הנייר המתפרסמים בשש שפות, נוכל להבחין בטיבה המרושע של מערכת זכויות האדם של האו"ם.

ההיסטוריה

מן הראוי שנעניף מבט בוחן בעובדות. במרוצת 30 השנים האחרונות קיבלה הוועדה לזכויות האדם כמה וכמה החלטות מכריעות בנוגע למשטר זכויות האדם במדינות מסוימות. 30 אחוזים מהחלטות אלה עסקו בדרום-אפריקה ובשכנותיה. 26 אחוזים מכל ההחלטות האלה דנו בישראל. עשר מדינות נוספות ספגו ביקורת ב-2 עד 6 אחוזים מההחלטות, וקומץ של החלטות היה מכון במשך 30 שנה אלה אל 44 מדינות נוספות. מדינות כמו סוריה וסין נעדרות כליל מן הרשימה.

לפי החלטה 1503 של המועצה הכלכלית והחברתית של האו"ם אפשר להגיש תלונה במקרה של "דפוס עקבי ובלט של הפרת זכויות אדם, הנתמך בראיות אמינות", ותלונה זו תידון בוועדת-משנה למניעת הפלייתם של מיעוטים והגנה עליהם, ובמקרים מסוימים אפשר לדון בתלונה פעם נוספת בוועדה לזכויות האדם. מאז קבלת ההחלטה, ב-1974, נידונו על-פיה 61 מדינות בדיון סגור. מבין אלה, רק הנסיבות ששררו ב-13 מדינות נמצאו טעונות ביקורת ציבורית והצדיקו מינוי מדווח או נציג מיוחד. חרף העובדה שסוריה, למשל, הובאה לדיון סגור ב-1989 וב-1992 בגלל תלונות חמורות של אנשים בשני מקרים, העניין הושקף לחלוטין ולא הובא כלל לידיעת הציבור. מאחורי הקלעים, הוועדה רשאית למנות מדווח שיבחן את מצב זכויות האדם

פרופ' אן בייפסקי היא פרופסורית מן המניין בפקולטה למשפטים באוניברסיטה של אוטווה, קנדה. א"ב פרסמה ספרים ומאמרים רבים בסוגיות משפטיות בכלל ובסוגיות של זכויות האדם בפרט, ושימשה כעוזרת לעורך "ספר השנה הקנדי על זכויות האדם" בשנים 1983, 1985, 1986 ו-1987. כן היא מכהנת כחברה בגופים בינלאומיים שונים העוסקים בזכויות האדם. זהו פרסומה הראשון ב**נתיב**.

המופנה כלפי מדינה מסוימת ושאינו מורכב ממומחים עצמאיים.

ב) ועדה נוספת, "הוועדה להגשמת זכויותי הבלתי מעורערות של העם הפלשתינאי" הוקמה ב-1975, באותו יום ממש שבו קיבלה עצרת האו"ם את ההחלטה המשווה את הציונות לגזענות. ועדה זו ממשיכה לגלות פעילות נמרצת; חברות בה 23 מדינות (שכמחציתן דמוקרטיות), ומאז הקמתה הגישה 19 דוחות שנתיים.

ניתוח השאלה אם אכן זוכות כל המדינות ליחס שווה מצד מנגנון זכויות האדם של האו"ם חייב להביא בחשבון גם את מערכת האמנות העוסקות בזכויות האדם. אמנות אלה נוסחו אמנם על-ידי גופים של האו"ם ואושרו על ידם, אבל כיום הפכו לאמות-מידה עצמאיות הנמצאות תחת מעקב ופיקוח של גופים עצמאיים שהוקמו על-פי אותן אמנות. מומחים ומלומדים רבים, שאינם מייצגים ממשלות, סבורים כי משטר האמנות הוא אבן-פינה של תכנית זכויות האדם של האו"ם. הדעת נותנת שההטיה הניכרת לעין בהיקפן המצומצם של החקירות מטעם גופים של האו"ם מרוככת מעט על-ידי פעילותם של שישה גופים שהוקמו על-פי האמנות ופועלים כיום. חמש מתוך שש האמנות אושרו על-ידי שני-שלישים ויותר ממדינות העולם, ורק האמנה נגד עינויים אושרה בידי 45 אחוזים בלבד.

אבל מבט מעמיק יותר חושף פער גדול בין ההסכמה הראשונית לתנאי האמנות לבין כל ניסיון רציני להנהיג בהן תיקונים או לאכוף אותן. חלק ניכר מהמדינות שאשררו את האמנות לא הסכימו, באותה נשימה, לסעיפים המאפשרים לאנשים יחידים להתלונן על הפרתן.⁵ גם בין אלה המאפשרות, בתיאוריה, ליחידים להגיש תלונות, נוצר עד מהרה נתק בין תהליך האשרור לבין המציאות של פיקוח בינלאומי. במדינות המאפשרות תלונות של יחידים בנוגע לשלוש מן האמנות, 45 עד 85 אחוזים מהן מעולם היו נושא לתלונה כלשהי. במקרה של האמנה בנוגע לזכויות אזרחיות ופוליטיות, נכללות ביניהן מדינות כמו אלג'יר ואנגולה.⁶ הפך האחר של מנגנון המעקב והפיקוח על האמנות כולל עיון בדוחות תקופתיים מצד המדינות החברות בקשר למצב זכויות האדם אצלן. בכל הנוגע לפיקוח הנובע ממנגנוני הדיווח האלה, יש לציין ש-45 עד 90 אחוזים מהמדינות מפגרות בהגשת הדוחות לגבי שש אמנות העוסקות בזכויות האדם. בין המדינות שצברו את הפיגורים הגדולים ביותר בהגשת דוחות מצויות מדינות כמו זאיר ולבנון. נוכח הזמן הנדרש לגופים שהוקמו על-פי האמנות לעיין בדוחות של המדינות, הרי אם היו מוגשים כל הדוחות שבפיגור, היו גופים אלה נזקקים ל-8.5 שנים בערך כדי להדביק את הפיגור הנוכחי. וכאשר הדוחות האלה מוגשים סוף-סוף, הם מקדישים שש שעות בממוצע לעיון בכל דוח, ותהליך זה חוזר על עצמו אחת לארבע-חמש שנים.

חלק מהגופים שהוקמו על-פי האמנות עוסקים בניסיונות להקים מנגנונים שיעלו מצבים דחופים לראש הרשימה.⁷ אבל שיקול-הדעת הזה מנוצל לרעה מתחילתו. עד מרס 1994 ביקשה הוועדה לענייני אפליה גועית מידע נוסף, מחוץ למסגרת העיון בדוחות של המדינות, רק בקשר לרצח ההמונים ברואנדה, בבורונדי ובמדינות של יוגוסלביה

במדינה כלשהי לפי החלטה 1503, וידווח על ממצאיו. בשלוש מתוך ארבע המדינות שעמדו לביקורת ב-1995 (ארמניה, אזרבייג'ן וצ'ד), מונו מדווחים כאלה. המדינה הרביעית שהובאה לדיון בוועדה בגלל תלונות חמורות שהוגשו לאו"ם בידי אנשים שונים, היתה המדינה היחידה שהצליחה למנוע את מינויו של מדווח-חוקר לאחר שהצליחה לגייס די קולות כדי להכשיל את ההחלטה. זו היתה ערב הסעודית, שהיא במקרה גם אחת מבין שבע מדינות בלבד שמעולם לא אשררו שום אמנה בנוגע לזכויות האדם. זהו המוסר הכפול האמיתי של האו"ם, שהוא מקפיד כל כך להרחיקו מעין הציבור.

ניתן למנות נציגים מיוחדים, מדווחים מיוחדים ומומחים עצמאיים ולהעניק להם מנדט לגבי מדינה מסוימת, גם מחוץ למסגרת של החלטה 1503. מספרם הכולל של ההליכים המתנהלים כעת נגד מדינות מסוימות גגיע ל-22 מתוך 194 המדינות החברות באו"ם. למעשה מתנהלים כעת 26 הליכים כאלה, אבל 5 מתוכם מתייחסים למדינה אחת, הלא היא ישראל. נוסף על המדווח המיוחד על ישראל, נדרש מזכ"ל האו"ם להגיש דוחות שנתיים על "דרום לבנון", על "המצב בפלשתינה הכבושה", על "השטחים הכבושים, לרבות פלשתינה" ועל "זכויות האדם בגולן הסורי הכבוש". במילים אחרות, 4 מתוך 9 החובות שהוטלו על המזכ"ל בקשר למדינות, מחייבות אותו להגיש דוחות נוספים הנוגעים לישראל.¹

אבל גם בין ההליכים של מדווחים מיוחדים יש הבדלים. ב-11 מתוך 12 מדינות כתב המינוי של המדווח מוגבל לשנה אחת, והוא נבחן מחדש מדי שנה לאור ההתפתחויות. כתב המינוי אינו נבחן מחדש אלא מתחדש אוטומטית רק במקרה של ישראל, מפני שרק כתב-המינוי של מדווח זה אינו מוגבל בזמן.

אין צל של ספק שבמושגים של התמקדות במדינות מסוימות, ישראל עומדת בראש דאגותיו של מנגנון זכויות האדם של האו"ם:

1. הזמן שהקצתה הוועדה לזכויות האדם לדיונים בסוגיית ישראל ב-25 השנים האחרונות² הגיע ל-13 אחוזים מסך כל הזמן שהוקצה לישיבות הוועדה.³
2. מאז 1977 נמצאת ישראל בראש סדר-היום של הוועדה. אפילו ב-1993, כאשר נעשו מאמצים ניכרים למקד את תשומת-הלב בנעשה ביוגוסלביה לשעבר, סירבה הוועדה להוציא את הסעיף על ישראל מן המקום הראשון בסדר-היום. עם זאת, מאז 1967 היו רק שמונה מדינות שהוקדש להן אי-פעם סעיף שלם בסדר-היום של הוועדה, ובמקרה של ארבע מהן זה קרה רק פעם או פעמיים.⁴
3. מינוי המדווח המיוחד על ישראל ב-1993, שלא הוגבל בזמן, נעשה נוסף על עיסוקם של גופים רבים נוספים באו"ם אך ורק בישראל:

א) "הוועדה המיוחדת לחקירת התנהגותה של ישראל בנוגע לזכויות האדם של העם הפלשתינאי וערבים אחרים בשטחים הכבושים" הוקמה ב-1968, ומאז הגישה כבר 55 דוחות. הוועדה מורכבת מנציגי שלוש מדינות, שרק אחת מהן (סג'ל) מקיימת יחסים דיפלומטיים עם ישראל. הוועדה המיוחדת היא מנגנון החקירה היחיד בנוגע לזכויות האדם

¹ "דרום לבנון", "המצב בפלשתינה הכבושה", "השטחים הערביים הכבושים, לרבות פלשתינה", "זכויות האדם בגולן הסורי הכבוש". חמש המדינות האחרות הן האי בוגנוויל בפפואה-ניו גינאה, קפריסין, טימור המזרחית, טוגו וצ'צ'ניה.

² הסעיף הוכנס לסדר-היום ב-1970.

³ סעיף 4 בסדר-היום, המוקדש אך ורק לישראל, נדון בוועדה בשני שלבים, והנתון של 13 אחוזים הוא צירוף הזמן שהוקצה לדיון בסעיף זה ובסעיף 9 הכללי יותר, העוסק בהגדרה עצמית של עמים הנמצאים תחת "כיבוש זר". "כר בש זר", קרי: ישראל.

⁴ בסדר-היום הוקדש סעיף לזכויות האדם בקובה במשך שנה אחת, ובכוויית/עירק – במשך שתיים. יוגוסלביה לשעבר נדונה בשתי ישיבות מיוחדות, ורואנדה – בישיבה אחת. ישראל, אל דרום-אפריקה, צ'כיה וקפריסין היו על סדר-היום של הוועדה בין 15 ל-25 שנה.

⁵ 58 אחוזים – באמנה נגד עינויים; 85 אחוזים – באמנה נגד אפליה גזעית; 37- אחוזים – באמנה על זכויות אזרחיות ופוליטיות.

⁶ נגד 80 אחוזים מהמדינות שאשררו את האפשרות להגיש תלונות אישיות באמנה בקשר לעינויים, נגד 84 אחוזים – באמנה בקשר לאפליה גזעית ונגד 44 אחוזים – באמנה בקשר לזכויות אזרחיות ופרלטינות, מעולם לא הוגשו תלונות אחת כזאת.

⁷ הוועדה לזכויות האדם ביקשה דוחות מיוחדים ממדינותיה של יוגוסלביה לשעבר, מפרו, מעיראק ומבורונדי. הוועדה נגד אפליית נשים ביקשה דוחות רק ממדינותיה של יוגוסלביה לשעבר. הוועדה לענייני הילד שקלה "פעולה דחופה" אך טרם עשתה דבר.

לשעבר. במקרים אלה ביקשה הוועדה, בלשון כללית, "מידע נוסף על יישום האמנה". אבל במרס 1994 הרחיבה הוועדה את בקשתה וכללה בה את ישראל, בקשר לתקרית במערת המכפלה בחברון בפברואר 1994, שבה הרג אדם אחד 29 פלשתינאים. הבקשה למידע נוסף מישראל הוגשה בתוך 10 ימים מהתקרית, לא התחשבה כלל בהליכי העזרה שהיו בעיצומם, ונכללה בה קריאה לפתרונות (כמו למשל פריקת כל המתנחלים מנשקם) אפילו מבלי לעיין במידע שנתבקש מהמדינה. זו היתה גם הפעם הראשונה שהוועדה ראתה דפוס של אפליה גזעית במדינה כלשהי במזרח התיכון, שיש בו כדי להצדיק דוח דחוף. יתר על כן, חרף העובדה שיש ישראל שיגרה לוועדה את הדוח של ועדת החקירה הרשמית בנוגע לתקרית כבר לפני קרוב לשנה, בלויית מסמכים רבים נוספים, והודיעה לוועדה שיש לראות בדוח זה את תשובתה, סירבה הוועדה עד כה לפרסם עובדה זו, והיא ממשיכה להאשים את ישראל באי-הגשת דוח.

זאת ועוד, היקפן האמיתי של ההתחייבויות הכלולות באמנות השונות בנוגע לזכויות האדם מוגבל בצורה חמורה על-ידי מאות הסתייגויות שהוסיפו המדינות השונות למחויבותן. אירן, למשל, אשררה את האמנה על זכויות הילד בלויית הסתייגות הבאה: "...ממשלת אירן שומרת לעצמה את הזכות לא להחיל הוראה או סעיף כלשהם מן האמנה שאינם עולים בקנה אחד עם דיני האיסלאם ועם החקיקה הפנימית שבתוקף". הסתייגות כללית כזאת לאמנה זו ולאמנות אחרות, כמו למשל האמנה בנוגע לאפליית נשים, הן מעשה שבשגרה במדינות מוסלמיות רבות.⁸

הסיבות

העיוות החמור בטיפול בישראל מצד מנגנון זכויות האדם של האו"ם גורם לשחיקת משאבים, ופוגע באפשרויות לבדוק מצבים רבים אחרים. אבל הוא אינו מתקבל על הדעת גם מסיבה בסיסית יותר, דהיינו: הקשר ההדוק שלו להיסטוריה המטרידה של האו"ם בכל הנוגע לאנטישמיות, גם אם נתרכז באירועים מהתקופה האחרונה בלבד.

במשך 17 שנים רצופות, ועד לפני שלוש שנים בלבד, נחשבה ההגדרה העצמית של העם היהודי לגזענות, על-פי החלטת העצרת הכללית של האו"ם.

בשנת 1994 קיבלה הוועדה לזכויות האדם של האו"ם החלטה על "צעדים למאבק בצורות הנוכחיות של גזענות, אפליה גזעית, שנאת זרים וחוסר סובלנות דומה". בהקדמה להחלטה זו נכלל סעיף המביע דאגה בקשר לאנטישמיות, נוסף על צורות חוסר הסובלנות שהוזכרו לעיל. הוספת המילה "אנטישמיות" גררה התנגדות עזה. בהצבעה נפרדת על סעיף זה, בפברואר 1994, התנגדו לתוספת 18 מבין 52 המדינות המצביעות.

בוועידה העולמית על זכויות האדם שהתכנסה בווינה ב-1993 נדחו שני ניסיונות להזכיר את האנטישמיות ב"הצהרת וינה". אזכור האנטישמיות בטייטה שניסחה הוועדה המכינה הסופית הושמט על-ידי ועדת הניסוח של הוועידה העולמית. ניסיון נוסף, לכלול את האנטישמיות במבוא בהקשר של אזכור גזענות, שנאת זרים, טיהור אתני

וקיצוניות דתית, הוכשל על-ידי היו"ר סבויה מברזיל, ולא הובא כלל למליאה. בשיחה פרטית הסביר סבויה את עמדתו וטען כי האנטישמיות היא נושא שנוי מאוד במחלוקת. ראוי גם לציין, כי ועדת הניסוח התכנסה לשיבה סגורה, וכשנעשה הניסיון להוסיף את האנטישמיות לנוסח מילאו נציגי ארצות-הברית את פיהם מים. אבל הם טרחו לערוך מיד לאחר מכן מסיבת עיתונאים ולגנות את ההחלטה. בסופו של דבר, 50 שנה אחרי השואה, בישיבה כלל-עולמית בנושא זכויות האדם, שנועדה לחזור ולאשר את הערכים של ההצהרה האוניברסלית, ובידיעה מלאה על תחייתו של הניאור-נאציזם, אי-אפשר היה אפילו להזכיר את האנטישמיות.

בישיבותיה של הוועדה לזכויות האדם הושמעו מפעם לפעם גם הערות אנטישמיות גלויות. בפברואר 1995 אמר נציג אינדונזיה כי "בזמן שהעולם זוכר את אושוויץ... היינו רוצים להצטרף לאלה... הקוראים לממשלת ישראל לשים מיד קץ למדיניות הדיכוי של העמים הנמצאים תחת כיבושם ולהימנע מכל צורה של הפרת זכויות האדם בשטחים הפלשתינאיים ובשאר השטחים הערביים הכבושים...". בשנה זו ובשנה שעברה אפשר היה לשמוע גינויים של "היהודיזציה" של ערים בגדה המערבית,⁹ וגינוי של פסיפס הדתות, הגזעים והקבוצות הזרים לאזור, שנועדו "לחסל" את הערבים כקבוצה אתנית אחת, משותפת ולכידה.¹⁰ בשנת 1993 הופץ מסמך שקבע כי הישראליים "החוגגים... את יום כיפור לעולם אינם מאושרים כל צורכם, גם בהזדמנויות דתיות, אלא אם כן החגיגות שלהם טבולות, כמו תמיד, בדם פלשתינאי...".¹¹ בשנת 1991 שמענו כי "הציונות היא איום שאינו פחות מהאיום הנאצי בזמנו... אופיה הגזעני של הישות הציונית... בא לידי ביטוי בקיומם של בתי-ספר מיוחדים, 'הישיבות', המכשירות רבנים לעתיד בטכניקות של הקניית שנאה לגזעים ולאמונות אחרים".¹² לא ייאמן, אבל אפילו אלה האמורים לסייע בהבעת התנגדות להכרזות כאלה באו"ם מפיצים את המסר. בדוח של המדווח המיוחד על גזענות, שהוגש לעצרת האו"ם בנובמבר 1994, נאמר, כנראה מבלי להבין כלל את הבעיה: "אפילו כתבי הקודש נוצלו... להצדקת גזענות... כשהיהודים מואשמים בצליבת ישו. התוצאה היתה... אנטישמיות, שהחריפה עוד יותר בגלל עצמתם הכלכלית של היהודים".¹³

ההשלכות של הסכם אוסלו

חשוב להבהיר את השאלה אם הסכמי אוסלו וספיחייהם שינו את התנהגותן של מדינות באו"ם, ובייחוד בכל הנוגע לנשק של זכויות האדם.

אכן, היו כמה שינויים. במשך 25 השנים האחרונות הגיע הזמן שהוקצה לדיון בישראל בוועדה לזכויות האדם ל-13 אחוזים בממוצע מכלל הזמן שהוקצה לשיבותיה של הוועדה, אבל בשנתיים האחרונות ירד השיעור ל-2-3 אחוזים. הזמן שהקדישה הוועדה בפועל לדיונים על ישראל היה בערך 11 אחוזים, ואילו הזמן שהוקדש לכך בפועל בשנתיים האחרונות היה רק 2/3 ממנו. הזמן שהוקצה לדיון במיוחד בישראל בשנתיים האחרונות משך גם 2/3 מהדוברים לעומת מספר הדוברים בעשור האחרון.¹⁴

⁸ גייבוטי, אירן, ירדן, כוויית, פקיסטן ואפג' ניסטן רשמו הסתייגויות דומות מן העקרונות המרכזיים של האמנה בקשר לזכויות הילד. כמוהן נהגה גם מלזיה. הסתייגויות כאלה נרשמו תכופות בקשר לאמנה לביטול אפליית נשים. בנגלהדש, למשל, רשמה הסתייגות גורפת שמשמעה אי-הכרה באמנה כלל.

⁹ ב-1995 אמרה זאת סוד ריה.

¹⁰ ההערות בקשר ל"יהודיזציה" של ערים בגדה המערבית הושמעו ב-1994 מפי לוב.

¹¹ מסמך מטעם המשקיף לענייני פלשתינה, 3 בדצמבר 1992, עמ' 1.

¹² חוסיימי, המשקיף הסוד רי.

¹³ מוריס גללה-אהנהנוז (בנין), מדווח מיוחד מטעם הוועדה לזכויות האדם, 23 בנובמבר 1994.

¹⁴ מ-1984 עד 1993 היו בכל שנה 58 דוברים, בממוצע, בקשר ל"ישא" לת הפירה של זכויות האדם בשטחים הערביים הכבושים, לרבות פלשתינה". ב-1994 היו 40 דוברים, וב-1995 – 35.

האוי"ם היה ונשאר מכונת תעמולה אדירה למען שאיפותיהם של הפלשתינאים. בכל שנה מפיץ האוי"ם בכל רחבי העולם אלפי דפים של מסמכים בשש שפות, הנושאים שמות כגון: "זכות השיבה של העם הפלשתינאי", "שאלת פלשתינה", "חיי הפלשתינאים תחת שלטון הכיבוש הישראלי" וכדומה.

אשר לעצרת הכללית, יש מי שמפריזים בשיפורים שחלו בה, אבל העובדות מדברות בעד עצמן: ב-1993 קיבלה העצרת הכללית 19 החלטות עיונות, וב-1994 – 17 החלטות כאלה, כ-75 מההחלטות שנתקבלו לפני אוסלו;¹⁸ כמעט בכל המקרים נאלצה ישראל להצביע נגד ההחלטות כשהיא מצויה בבדידות מוחלטת כמעט, להוציא את ארצות-הברית. שנית, מיתון נימתן של ההחלטות דווקא החמיר את הנוסח של ארבע החלטות מאז 1993. אין ספק שהחלטות אלה מזיקות לעניין השלום מפני שהן מבקשות לאכוף פתרונות (ובייחוד מדינה פלשתינאית שבריתה ירושלים) ולמנוע משא-ומתן ישיר, והן מעודדות את הערבים להקשות את עורפם. אף-על-פי-כן, די היה באזכורים קלושים של תהליך השלום או בשינוי הנוסח "מנגה את ישראל" ל"קוראת לישראל", ובהשאת הביטוי "מנגה את ההפרות מצד ישראל", מפעם לפעם, כדי לשמור על דפוסי ההצבעה שלפני 1993, כמעט בכל ההחלטות העיונות.¹⁹ למעשה, השינויים האלה ב-1994 שכנעו את האיחוד האירופי לשנות את הצבעתו במספר הזדמנויות ולחזור בו מהגישה המאוזנת קצת יותר שנקט לפני 1993. האיחוד האירופי גורר אחריו גם את מדינות מזרח אירופה. מכל מקום, ממדי העיונות בעבר היו כאלה שאפשר היה להשמיט דברים ולהעמיד פנים שנעשו ויתורים, מבלי לפגוע למעשה במהותן של ההחלטות העיונות הללו.

יתר על כן, יש גם כמה מגמות שליליות נוספות. עכשיו, לאחר שדרום-אפריקה הוצאה מסדר-היום של הוועדה לזכויות האדם, תהפוך ישראל עד מהרה למדינה שספגה את המספר הגדול ביותר של החלטות גינוי בהיסטוריה של הוועדה. בשנת 1996 תהיה ישראל המדינה היחידה שיוקדש לה סעיף שלם בסדר-היום של הוועדה. בעצרת הכללית האחרונה נתקבלה החלטה חדשה, שגרפה תמיכה כללית כמעט, וקראה בלשון מוסויות למחצה להקמתה של מדינה פלשתינאית.²⁰

ולבסוף, השגרה האוחזת במנגנון העצום של האוי"ם התבהרה עד להכאיב במושב הוועדה לזכויות האדם השנה. בפברואר 1993 מינתה הוועדה מדווח מיוחד שיחקור הפרות של זכויות האדם בידי ישראל. בהצבעה על החלטה זו, בפברואר 1993, הצביעו כל מדינות אירופה החברות בוועדה – ממערב וממזרח כאחת – נגד ההחלטה. המדווח המיוחד, ש-החוץ השווייצרי לשעבר, הגיש בפברואר 1995 דוח שבו הגיע למסקנה כי המשמיה שלו לא סיעה לצדדים להסכים על שלום ביניהם, והציע לבטל את מינויו. הערותיו זכו לגינוי כללי כמעט מטעם הוועדה, ובמיוחד מצד מדינות מערביות שהאשימו אותו בפגיעה במנגנון המדווחים המיוחדים בדרך כלל. מאמציה של ישראל ליישם את מסקנות הדוח נדחו על הסף על-ידי בעלות-הברית המערביות, חרף העובדה שהן עצמן הצביעו תחילה נגד מינויו, ושיבתיים הוענק כבר פרס נובל לשלום. במילים אחרות, יחס לא-צודק להחריד כלפי ישראל נתפס

בשנת 1995 ירד מספר החלטות הגינוי נגד ישראל בוועדה מ-6 ל-5.¹⁵ חלק מהביטויים המעליבים בהחלטות הגינוי רוכז. כך למשל נעלם האזכור של "מדיניות העינויים הפושעת שמנהלת ישראל נגד עצורים ואסירים פלשתינאיים". בשנתיים האחרונות היתה גם החלטה חיובית, כביכול, שלא גינתה את ישראל ותמכה בתהליך השלום. ב-1994, בפעם השנייה בלבד במשך 50 שנה, נתקבלה בוועדה החלטה, הקובעת במפורש כי "אנטישמיות" היא מקור לדאגה ומהווה מעין גזענות, והוסיפה שיש לדון בה בדוח הנושאי השנתי בעניין הגזענות (ההחלטה הקודמת נתקבלה במרס 1960). החלטה זו נתקבלה פעם נוספת ב-1995.

באוגוסט 1994 קיבלה ועדת-המשנה למניעת אפליה ולהגנה על מיעוטים החלטה, זו הפעם הראשונה מאז עשר שנים, לא לקבל החלטה המנגה את ישראל.¹⁶ באפריל 1995 קיבל ארגון העבודה הבינלאומי החלטה להפסיק את המושב המיוחד של ועידת העבודה הבינלאומית שהיה מכוון נגד ישראל, ונערך בחמש השנים האחרונות.¹⁷ מאז 1994 נבחרו שלושה ישראלים, בתוקף מעמדם האישי, לכהן בשלושה מתוך ששת הגופים שהוקמו על-פי האמנות.

בעצרת הכללית עצמה היו בשנתיים האחרונות כמה התפתחויות חיוביות: לא היה ערעור על כתב ההאמנה של ישראל לאוי"ם; מספר ההחלטות השליליות או העיונות פחת ב-25 אחוזים בערך; לשון ההחלטות או נימתן נעשתה מתונה יותר; בכמה החלטות הושגה הסכמה בנוגע לסיוע לפלשתינאים, והעצרת הכללית קיבלה החלטה חיובית התומכת בתהליך השלום. נוסף על כך, דפוסי ההצבעה במספר החלטות עיונות לישראל השתנו לטובתה בשנת 1993, אם כי לא במידה מספקת כדי לדחות את ההצעות. אולם את השינויים האלה יש להציב לצד מה שנשאר.

ישראל היא עדיין סעיף מספר 1 בסדר-היום של הוועדה לזכויות האדם. ב-1994 נעשו מאמצים, בשני מקרים, לתקן את סדר-היום ולהעביר את הסעיף הישראלי לסעיף אחר, תחת כותרת רחבה יותר, אך אלה נתקלו בהתנגדות עזה ובסופו של דבר נכשלו כליל. מספר החלטות הגינוי נגד ישראל בוועדה לזכויות האדם, כאחוז מכלל החלטות הגינוי נגד כל שאר המדינות, נשאר ללא שינוי.

ישראל היא המדינה היחידה שאינה מורשית להצטרף לקבוצה אזורית כלשהי במערכת של האוי"ם. הקבוצה האסיינית, המורכבת ממדינות ערביות ומוסלמיות רבות, מסרבת לצרף את ישראל למרות הקשר הגיאוגרפי שלה לאזור. קבוצת מדינות מערב אירופה ומדינות אחרות, הכוללת מדינות שונות כל כך זו מזו כמו אוסטרליה, קנדה ואירופה המערבית, מסרבת גם היא לצרף את ישראל. הדבר נובע בעיקר מהתנגדותן של צרפת ושל בריטניה. הרחקה מקבוצה אזורית פירושה הרחקה מן האפשרות להיבחר לחלק ניכר מהתפקידים והגופים של האוי"ם, כמו למשל הוועדה לזכויות האדם עצמה. הקבוצות האזוריות, הן מבחינה פנימית והן במקובץ, מתפקדות גם כגופי קליטת עובדים ונציגים למשא-ומתן. כתוצאה מכך, מורחקת ישראל מחלק ניכר מעיסוקיו של האוי"ם. גם כשהחלטות מכוונות במישרין נגד ישראל, הן עומדות לרשות כל חברות האוי"ם כבר בשלבים הראשונים של ניסוח הטיטות, באמצעות הקבוצות האזוריות שלהן, לפני שהן מובאות לידיעתה של ישראל.

¹⁵ ב-1992, 1993 ו-1994 נרשמו שש החלטות גינוי נגד ישראל, כשאחת מהן כללה למעשה שתי החלטות נפרדות. ב-1995 אוחדו שתי ההחלטות, ולכן נרשמו חמש החלטות גינוי "יבלבד".

¹⁸ ב-1992 היו 23 החלטות שליליות.

¹⁶ ועדת-המשנה קיבלה בין אחת לשלוש החלטות גינוי בכל שנה ושנה, מאז 1979, להוציא את שנת 1984.

¹⁷ המושב יופסק ב-1996.

¹⁹ ראה, למשל, ההחלטה בקשר ל"גולן הסורי הכ" בוש" מיום 9 בדצמבר 1994, ברוב של 145 בעד, 1 נגד (ישראל), ו-15 מנמעים.

²⁰ החלטה מיום 23 בדצמבר ברוב של 147 בעד, 2 נגד (ישראל וארצות-הברית) ו-19 מנמעים: "העצרת מביעה תקווה שהעם הפלשתיני אי יממש עד מהרה את זכות ההגדרה העצמית שלו בתהליך השלום הנוכחי".

כמחיר פעוט, שכדאי לשלמו תמורת מגוון רחב של יעדים מערביים אחרים, שאינם קשורים כלל לישראל. גישה זו עולה בקנה אחד עם סירובן השעורייני של הקבוצות האזוריות המערביות לקבל את ישראל כחברה, סירוב המנציח את מעמדה הלא-שווה ולא-צודק של ישראל במסגרת האו"ם.

הריקבון שפשה בתכנית זכויות האדם של האו"ם עקב הטיפול ספוג הדעות הקדומות בישראל איננו אירוע מבודד. זהו חלק ממאמץ שיטתי לסכל את ההגנה הבינלאומית על זכויות האדם. המאמץ לערער את התפקוד התכליתי של מערכת זכויות האדם של האו"ם באמצעות תעמולה טובה נעשה בשמה של האכיפה הצודקת וחסרת הפניות של זכויות האדם. הנה רק דוגמה אחת: כיום משתדלים לארגן את פעילות מערכת זכויות האדם על בסיס "לא בררני", כלומר, ששום מדינה לא תיבחר על סמך שיקולים פרטניים. ההחלטות הקרויות "לא בררניות", הזוכות לתמיכתן של מדינות כמו קובה, אירן, אנגולה, סין, לוב, סודן, קולומביה וסוריה, קוראות "לחזיק פעולת האו"ם בתחום זכויות האדם" באמצעות "שיתוף-פעולה", "חופש מהתערבות חיצונית" ו"כיבוד שלמות טריטוריאלית".²¹ אין ספק שניסוח זה הוא רק ניסוח מחודש של הציווי "סלקו ידיכם" מימי המלחמה הקרה, אבל עכשיו חוזרת עליו העצרת הכללית בקביעות, וההחלטות מתקבלות בהסכמה כללית.

תחבולות כאלה מצביעות, ככלל, על תכונות ערמומיות ביותר. שפע של נוסחאות תמימות ומכובדות לכאורה מסתירות מאחוריהן את הלחצים על מערכת זכויות האדם של האו"ם למשוך ידה מבדיקת מצבים המיוחדים למדינות מסוימות – להוציא במקרה של ישראל. משמעותם של העקרונות מתהפכת על פיה במאמץ מכוון להסוות את כוונותיו של יוזם ההחלטה. "אובייקטיביות" מוצגת כשוות-ערך ל"לא בררנות". "שיתוף-פעולה" פירושו: אל תפרסמו מידע החיוני למעמדה של מדינה מסוימת מבחינת זכויות האדם בלי הסכמתה. "מניעת כפילויות" פירושה: הגבילו את הביקורת במדינות מסוימות. "הנמקה הגיונית" משמעה צורך בחוקרים-מדווחים.

לדמויות העיקריות בשיג ושיח הזה יש כמה מאפיינים משותפים. הן מהוות מטרה לחקירה בהליכים של זכויות האדם של האו"ם שאינם נובעים מאמנות. הן מגבילות את גישתם של מנגנוני האמנות אם משום שהן אינן מאשררות את האמנות או את ההוראות המאפשרות הגשת תלונות אישיות, הוראות שהן בגדר רשות. אין הן מתייחסות ברצינות גם להתחייבויות שקיבלו על עצמן על-פי האמנות בכך שהן אינן מגישות דוחות ראויים ובזמן הדרוש, או מפני שהן מסיגות את ההתחייבויות בהסתייגויות מקיפות. ולבסוף, הן לעולם אינן מיישמות את העקרונות האוניברסליים הפומביים האלה בצורה אוניברסלית: הן כופרות בחלותם על ישראל.

במילים אחרות, המדינות המעמידות את ישראל במוקד המערכת של זכויות האדם של האו"ם הן עצמן אויבותיה הגרועות ביותר של מערכת זו. ישראל היא טקטיקת הסחה קלסית.

השאנונות של המערב נוכח גנבת דעת זו היא תוצאת שילוב מורכב של גורמים שונים. בחלקו ניתן להסביר אותה בתפיסה מוטעית של איהתאמה, כביכול, בין האינטרס

העצמי של המערב לזה של ישראל. אבל שאנונות זו היא גם תוצר של חולי יסודי ועמוק, הניזון מספקות עצמיים, מרגשות אשם ומציפיות מוגזמות להשגת הסכמה כללית. למרות כל הביקורת על האימפריאליזם המערבי הפתולוגי, העשוי מקשה אחת, המדינות המערביות מתגלות לעתים קרובות בזירות הבינלאומיות השונות כמדינות מבולבלות, מתגוננות ותלושות. הליברליזם מתקשר עם סובלנות, ואומרים שסובלנות מצריכה רלטיביזם מוסרי ותרבותי. התוצאה היא שהצרכים של קרבנות אמיתיים נתקלים לעתים תכופות – בכל מערכת זכויות האדם של האו"ם – בממשלות מערביות סרבניות, הנרתעות מתגובות משכנעות.

הבה נזכיר רק דוגמה אחת לתופעה זו: ההצהרה שגובשה בוועידה העולמית על זכויות האדם שהתכנסה בווינה ב-1993 ונתקבלה בהסכמה כללית, שינתה את המחויבות ליישום אוניברסלי של הנורמות של זכויות האדם על-ידי אזכור "קווים לאומיים ואזוריים ייחודיים, ורקע היסטורי, תרבותי ודתי שונה". הנסיגה שחלה בווינה קיבלה חיזוק והרחבה בשתי ועידות עולמיות נוספות בנושאים שונים.²² ההתקפה על האוניברסליות הגיעה לממדים כאלה, שכל אזכור של המילה "אוניברסלי" בצמוד למילים "זכויות האדם" בטיוטה של הוועידה העולמית לענייני נשים העומדת להתכנס בבייג'ינג, נתקל עכשיו בהתנגדות של מדינות המערב. תואר השם "אוניברסלי", שהוצע על-ידי סין והוותיקן, מתפרש כצמצום משמעותי של היקף האזכור של זכויות האדם.

השאלה שנתרה היא מה צריכה להיות תגובתה של ישראל לעיוות הקיצוני והנמשך המאפיין את האו"ם, וממלא תפקיד הרסני במיוחד בתחום זכויות האדם. אחת התגובות הידועות, והתגובה הרווחת כנראה, היא "או"ם – שמו"ם". הטיעון הוא שאם תהליך השלום ייכשל, לא יהיה זה בגלל האו"ם, ואם הוא יצליח – גם זה לא יהיה בגלל האו"ם. הביקורת על ישראל כאחת משתי המפרות הגדולות ביותר של זכויות האדם ב-25 השנים האחרונות, ונוכח השינויים בדרום-אפריקה – המפרה הגרועה ביותר של זכויות האדם בימינו, לא השפיעה על דעת-הקהל בישראל, ואין לה כל נגיעה לגישתה של ממשלת ישראל כלפי תהליך השלום. זהו טיעון פשוט עד כדי פיתוי, והוא מרמז שכל דעה מנוגדת היא בגדר עלבון לאינטליגנציה, לעצמה ולאמונה של העם בישראל. הקושי הוא בכך שטיעון זה מוליך גם למסקנה שרצוי ליטול חלק מוגבל בלבד בזירות הרב-לאומיות של האו"ם, וסבורתני שזוהי שגיאה. זכויות האדם בזירה הבינלאומית הן כלי-נשק פוליטי רב-עצמה, הן בידי מדינות דמוקרטיות והן בידי מדינות לא-דמוקרטיות. הראשונות מנצלות אותו לצריכה פנימית, כלומר, לריצוי ציבורי בוחרים פוליטיים. האחרונות מנצלות אותו כלפי חוץ, כלומר, כדי לחפות על הפרות. עצמתו של נשק זה מוכרת כבר זמן רב והיא מנוצלת בידי יריביה של ישראל, שהשתמשו בזכויות האדם בתכליתיות כדי לחולל מהפך בדעת-הקהל העולמית, ובעיקר בדמוקרטיות המערביות, בניגוד לאינטרסים של ישראל. בהנחה שהבסיס למערכה זו על זכויות האדם כוזב כמעט כולו, על ישראל לפתוח במתקפה נחרצת כדי לסתור את דימויה השלילי בתחום זכויות האדם ולהפגין את העיוות שבתהליכי זכויות האדם של האו"ם ואת סילופם של העקרונות שרק ישראל לבדה נתבעת לקיימם. מדינות מכל

²¹ ראה, למשל, החלטות העצרת הכללית מתאריך 18.12.90, 17.12.91, 18.12.92, ו-20.12.93-23.12.94.

²² ועידת קהיר לענייני אוכלוסייה ופיתוח איש-רה באוקטובר 1994 תכ-נית פעולה הקובעת מפורשות שיישום המל-צותיה הוא "בסמכותה הריבונית של כל מדינה, תוך כיבוד מלא של ער-כים אתיים ודתיים שר-נים ורקע תרבותי של עמה, ובהתאם לזכויות האדם האוניברסליות המוכרות". ועידת הפס-גה לפיתוח חברתי שהת-כנסה בקופנהגן במרס 1995 קיבלה החלטות דומות, המציבות את זכויות האדם במעמד שווה לכיבוד "הערכים הדתיים והאתיים והר-קע התרבותי של הע-מים".

זכויות האדם, והשפעתן הממארת מתפשטת מעבר למטרה הישראלית. המאבק נגד עזות המצח של אויבי ישראל, נגד ההססנות של הדמוקרטיה הליברלית ונגד הקיפאון והשאננות במנגנון המשוכלל של האו"ם יכול להתחיל בציוויים מעטים:

1. צירוף ישראל לקבוצה האזורית המערבית.
 2. התעקשות על יישום צודק של אמות-המידה בעניין זכויות האדם בכל המדינות, כגדולות כקטנות.
 3. התייצבות מול מגוון האיומים על תכנית בינלאומית תכליתית לזכויות האדם בנחישות החלטה ובשכנוע עמוק, ולא בהתגוננות ובהפגנת חוסר ביטחון.
 4. אי הצטרפות להסכמה כללית כאשר פוגעים בעקרונות; יש להגדיר קו אדום ברור.
 5. סירוב לשלם תמורת ההפרות של העקרונות הבסיסיים בתוך המערכת.
- אין אלה משימות קלות כלל ועיקר, אבל הן משימות חיוניות. הקרבנות האמיתיים של הפרת זכויות האדם עדיין ממתניים ■

הסוגים מנסות לשפר את תדמיתן בעניין זכויות האדם באמצעות גופי זכויות האדם של האו"ם. אל לה לישראל להסתפק בפחות מזה, ויש לה סיבות טובות לנהוג כך. זאת ועוד, בהנחה שמטרתם של אויבי ישראל לדחוק אותה לשוליים, תגובתה של ישראל חייבת להיות סירוב להידחק לשוליים, כפי שאמר משקיף ישראלי ותיק ומנוסה. ייתכן שהישראלים סבורים שאי-מעורבות מצביעה על בוז לשיטה, אבל מבחוח, בהקשר של האו"ם, הדבר נתפס כתבוסה.²³

אשר לאחריותן של מדינות ליברליות ודמוקרטיות אחרות לטיהור האו"ם מן הרשע הזה, ראוי להזכיר להן שישראל אינה המפסידה היחידה מהתקפה זו על היושרה (integrity) של מערכת זכויות האדם של האו"ם. הדעות הקדומות כלפי ישראל מחלישות את כל מערכת האכיפה של אמות-המידה בעניין זכויות האדם. הן גורמות לבזבוז זמן ומשאבים עצומים, ללא כל יחס, שאחר כך חסרים לבחינת זכויות האדם במדינות אחרות. יתר על כן, אלה הן דעות קדומות הניזונות מכוונות העומדות בסתירה להגנת

²³ שיחה עם רפאל ולדן, ממלא-מקום קבוע של הנציג לאו"ם בגינבה, מאי 1995.

"הישראלים חוששים דרך קבע מבגידה; הם פרנואידיים; ישראל מניחה תמיד שהצד השני מתכוון לדפוק אותה".

מרטין אינדיק, שגריר ארצות-הברית בישראל